

УДК 339.9.012

А.В. ЯРЕНКО

Київський національний університет технологій та дизайну

**МАРКЕТИНГОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ КРАЇН
«ЧЕТВЕРТОГО» СВІТУ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ**

У статті проведено дослідження глобальних економічних процесів у світовому розвитку держав «третього» світу. Розглядаються спонукальні мотиви підвищення оплати праці у цих країнах. На основі проведеного дослідження доопрацьовано модель життєвого циклу товару у міжнародній торгівлі із урахуванням сучасних тенденцій розвитку та підвищення мінімальних заробітних плат робітників країн, що розвиваються.

Ключові слова: країни «третього» світу, робоча сила, оплата праці, стадія життєвого циклу товару, країни «четвертого» світу.

Висока заробітна плата в розвинених країнах стимулює підприємства шукати і знаходити резерви підвищення продуктивності праці. Надає змогу в цьому автоматизація або механізація праці, управління та організація виробництва із застосуванням сучасних методів керівництва, що, в свою чергу, надає можливості для збільшення і постійного підвищення заробітних плат працівникам. Завдяки підвищенню заробітної плати, державні бюджети країн наповнюються в силу того, що оподаткування доходів прогресивне. Тому для розвинених економік характерно прагнення підвищувати мінімальну зарплату і тим самим домагатися загального збільшення заробітної плати. Проте, дана позиція країн третього світу іде всупереч політики транснаціональних корпорацій, які розповсюдили виробництво своєї продукції по всьому світу і намагаються отримувати постійні прибутки з цього виробництва. Тому на теперішній час епоха дешевої азійської праці, завдяки якій вдалося непогано вирости всій світовій економіці, якщо не закінчується, то, як мінімум, підходить до кінця.

Об'єкти та методи дослідження

Об'єктом дослідження виступають процеси в країнах «третього» світу, що призводять до збільшення заробітної плати робітників. Предметом дослідження є спонукальні мотиви підвищення оплати праці у країнах «третього» світу. При проведенні досліджень були використані загальнонаукові та спеціальні методи: порівнювання, аналізу тенденцій світової економіки, статистичного аналізу, діалектики, аналізу, індукції і дедукції тощо.

Постановка завдання

Метою статті є обґрунтування та наукове доопрацювання моделі життєвого циклу товару у міжнародній торгівлі з урахуванням сучасних тенденцій розвитку світової економіки.

Результати та їх обговорення

Останніми роками оплата праці робітників в Китаї поступово підвищується. Стрімко зростає вартість праці й в Південно-Східній Азії. Це відчувають на собі всі, хто знаходиться далеко за межами азійського регіону. «Ера дешевої праці закінчилася» – першим із всієї Південно-Східної Азії це проголосив в кінці минулого року президент Індонезії. Проте, найяскравіше кінець цієї ери проявився в Таїланді. З 1 січня мінімальний розмір оплати праці в королівстві збільшений до 10 доларів в день.

Платити менше своїм працівникам тепер ніяк не можна. В іншому випадку – великий штраф або півроку тюремного ув'язнення. Офіційно зростання мінімального заробітку в Таїланді з 1 січня склало 36 відсотків, а для ряду сільськогосподарських провінцій спостерігалось навіть двократне зростання. На запровадження таких санкцій бізнес відповів погрозами, тобто скороченнями персоналу та перенесенням виробництва за кордон. І дійсно, тільки за перші п'ять днів січня 2013 року роботу втратили дві з половиною тисячі чоловік. Втім, для Таїланду з його рекордно низьким рівнем безробіття в 0,6% це не занадто болісно. До того ж, за статистикою, менше 10 доларів на день наприкінці минулого року тут заробляли 5 млн. людей. Для королівства, де живуть 74 млн., це і не так багато. Крім того, замість збільшення витрат на робочу силу тайський корпоративний сектор отримав від уряду істотні податкові послаблення.

У сусідньому В'єтнамі після останнього підвищення щомісячний мінімум заробітної плати становив 52 долари. Це, звичайно, не 200, як в Таїланді, але все одно дозволяє В'єтнаму входити в групу країн-лідерів за темпами збільшення зарплат і соціальних виплат. В індонезійській Джакарті мінімум заробітної плати виріс у минулому році на 44%. У Малайзії, вперше в історії країни, цей мінімум буде встановлено в цьому році. Зміни на користь працівників йдуть навіть в колишній Бірмі, яка перебувала в ізоляції від зовнішнього світу кілька десятиліть. Бажання жити дорожче в «століття Інтернету», який показав всім, як можна жити красиво, просто неминуче. Щоб не допустити заворушень, як це відбувається в арабському світі, завдання «номер один» для країн Південно-Східної Азії – підняти рівень життя населення. У Таїланді, наприклад, вже зараз субсидію від держави можна отримати не тільки на купівлю першого житла, але і першої власної машини. Дійсно, працювати в Азії за чашку рису давно ніхто не хоче. Китай, приміром, уже стає непривабливим для деяких світових виробників. У минулому році про виведення виробництва з Китаю до країн Південно-Східної Азії заявила компанія «Adidas», хоча ще недавно КНР вважалася майже головною виробничою базою. Рішення раціональних німців стало ще однією ознакою неухильно наростаючих китайських проблем, які вже досить скоро загрожують світові великими змінами. Якщо і в самій Південно-Східній Азії робоча сила буде дорожчати такими темпами, то транснаціональним корпораціям їх також доведеться покидати. Великий регіон, який ще мало охоплений промисловим виробництвом – це континент Африка.

Китай – це країна, яка виконує функцію головного мотору глобальної економіки. Проте, Китай небезпечно і послідовно втрачає темпи зростання. Складається відчуття, що винайдена при Ден Сяопіні китайська модель розвитку підходить до межі своїх можливостей. Вона може перетворитися в небезпечну пастку для КНР, що загрожує неприємностями багатьом країнам. Якщо, звичайно, більш сучасна та динамічна модель не буде впроваджена новим керівництвом Китаю, яке на майбутні десять років буде обрано в листопаді на з'їзді Компартії. Проблеми Китаю на перший погляд невидимі. В липні-вересні ВВП КНР збільшився на 7,4 відсотка в порівнянні з тим же періодом рік тому. Однак, по-перше, нижче 8 відсотків впали темпи зростання – вперше з кризового 2008 року. По-друге, в нинішньому році

саме керівництво Китаю запланувало приріст тільки в 7,5 відсотків. Це найнижчий рівень за останні 13 років. По-третє, темпи зростання в Китаї послідовно падають, а в 2007 році, наприклад, ВВП виріс на 14,2 відсотка. Світовий банк попереджає: при збереженні нинішніх тенденцій в 2015 році валовий внутрішній продукт Китаю виросте тільки на 5 відсотків. Це небезпечно низький рівень для країни, економіка якої заснована на постійному розширенні. А штучне накачування відсотків економічного зростання за рахунок вливання грошей загрожує перегрівом економіки, інфляцією і небезпечною бульбашкою на ринку нерухомості.

Звичайно, безпосередня причина падіння темпів – зatoryжна криза в Європейському союзі, на головному ринку для китайських товарів. Як і ВВП, експорт КНР в минулому році зріс у відсотках на двозначну цифру, хоча в січні-вересні минулого року він збільшився тільки на 7,4 відсотки. Проте проблеми Китаю куди складніше і носять структурний характер. Наприклад, той же Adidas переводить зараз свої потужності в Південно-Східну Азію. Туди ж, а також в Бангладеш біжать і багато інших виробників легкої промисловості, в першу чергу одягу, взуття, іграшок, нескладної збірної продукції. Причина доволі проста: у М'янмі, наприклад, зарплата на 30 відсотків нижче, ніж навіть у бідних внутрішніх районах Китаю. Не кажучи вже про його процвітаюче узбережжя. Експерти сходяться на думці, що зростання зарплат в Китаї вже не зупинити. За даними Міжнародної організації праці (МОП), з 1987 року видатки підприємців на робочу силу збільшуються там на 14 відсотків на рік. Ситуацію ускладнює те, що робочі ресурси в Китаї, як виявилося, не безмежні.

У 2000–2009 роках армія працівників у віці від 35 до 50 років збільшилася в КНР на 90 млн. чоловік, проте в наступному десятилітті приріст складе «лише» п'ять мільйонів. Експерти ООН вважають, що працездатне населення Китаю почне скорочуватися з 2015 року. Це теж підштовхує країну до підвищення зарплат. Одночасно уряд КНР вже зараз змушений дедалі більше коштів витратити на соціальні потреби свого колосального населення: воно стає більш освіченим і вимогливим. Модель нестримного економічного зростання Китаю заснована на нескінченному притоці в промислові зони селян із злиденного села, готових працювати за копійки. Однак, міське населення КНР вже випередило за чисельністю сільське. Резерви розвитку за рахунок вкрай дешевої робочої сили підходять до кінця, а доходи споживачів зростають. Зараз вони відповідають рівню Японії на початку 70-х років, коли там теж припинилися надвисокі темпи зростання.

Успіхи Китаю колосальні: за останні десять років його валовий внутрішній продукт на душу населення збільшився в п'ять разів і досяг 5000 доларів. Проте країні загрожує пастка «середнього доходу», коли вона досягає певного рівня розвитку і якості життя, а для просування вперед не може змінити модель економіки. Китай повинен зробити запаморочливий кульбін, який першою в Азії зробила Японія. З виробника дешевого масового барахла вона перейшла до випуску дорогої високотехнологічної продукції з прекрасною репутацією. Пастка «середнього доходу» загрозувала і Південній Кореї: ще в 70-ті роки вона була багата в чому зайнята випуском текстилю. І по мірі зростання зарплат країна виявилася

затиснутою між Японією (з її дорогою робочою силою, але більш високими технологіями) і Китаєм, де витрати на персонал були незрівнянно нижче. Південна Корея свій ривок зробила: вона змогла стати високотехнологічною державою, випереджаючи ту ж Японію на ряді напрямків.

Безперечно, керівництво КНР розуміє суть проблеми, тому активно працює над розширенням частки складної якісної продукції. На власний ринок КНР випускає, наприклад, швидкісні потяги, покращує якість власних автомобілів, все більш активно поширюється ринок інформаційних технологій. Однак незалежні китайські і західні експерти вважають, що новий прорив у модернізації важко провести при збереженні командних позицій в економіці за гігантськими державними корпораціями, які користуються пільгами, мають монополні права тощо. Вони ж отримують з бюджету субсидії на сотні мільярдів доларів. Для нової інноваційної економіки потрібна вільна конкуренція, а це, швидше за все, зажадає політичних реформ і свобод. Потрібно також обмеження впливу керівництва державних гігантів, які тісно пов'язані з партійною верхівкою. Спроби справжньої реформи, безперечно, викличуть гостру політичну боротьбу. Також на сучасний Китай зараз припадає від 30 до 60 відсотків світових закупівель необроблених сировинних ресурсів. Зниження темпів зростання в КНР (а повної заміни цій країні довгий час не буде) приведе до скорочення попиту на сировину і нафту, що погано вплине на країни, які живуть за рахунок експорту корисних копалин.

Уряди азіатських країн все частіше нагадують підприємцям про те, що час від часу слід піднімати зарплати працівникам. Тобто, їх лякає перспектива соціальних заворушень, викликаних зростаючої прірвою між багатими і бідними. Січневі протести в Джакарті послужили гарним уроком владі. До того ж занадто свіжа пам'ять щодо «арабської весни». Таким чином, дешева азіатська праця скоро стане минулим етапом розвитку світової економіки. Першим зарплати почав підвищувати Китай. За даними інформаційного агентства Сінхуа, з січня цього року мінімальний місячний оклад у Пекіні був піднятий на 8,6% до 1260 юанів (\$ 199). У лютому черга дійшла до південного міста Шеньчжень, який є найбільшою в Китаї вільною економічною зоною: місячна оплата праці зросла майже на 14% до 1500 юанів. Порт Тяньцзін на північному сході країни збільшив оплату праці в квітні – на 13% до 1310 юанів. Приклад Китаю перейняли інші азіатські країни – від Таїланду до Індонезії. Уряд Малайзії збирається незабаром прийняти закон про оплату праці вперше в історії країни.

Транснаціональні корпорації, що ведуть бізнес у Китаї, протягом останнього року відчували, що запити населення зростають разом із добробутом країни. За останні кілька місяців це явище поширилося на країни Південно-Східної Азії, які звикли себе позиціонувати як більш дешеву альтернативу Китаю. Закордонним підприємцям все важче знайти заповідні місця, жителі яких залишалися б у невіданні з приводу зарплат в сусідніх державах. В епоху глобалізації працівникам достатньо зайти в Інтернет, щоб навести довідки. Виробники одягу першими відчували вітер змін. Багато хто з них закрили частину фабрик в Китаї і переїхали в Індонезію та В'єтнам, де інфляція заробітної плати поки не так помітна. «Наш бізнес вічно мандрує по світу, що розвивається. Ми даємо роботу, місцеві люди набувають корисні навички, а

потім споживають іншу продукцію, наприклад, електроніку», – міркує генеральний директор американської мережі магазинів чоловічого одягу «Jos. A. Banks Clothiers Inc.» Ніл Блек. Її компанія шиє одяг на Шрі-Ланці і в Малайзії, продовжуючи освоювати світ. Нещодавно вона відкрила фабрики в Центральній Америці, Йорданії і на Гаїті. Так треба підвищувати зарплати чи не треба? На це питання не можна відповісти однозначно. З одного боку, підвищення призводить до зростання витрат і до подорожчання товару, що може відлякувати покупця. З іншого боку, західний світ, ще недавно охоче споживав дешевий азійський імпорт, переживає економічну кризу. Залишається сподіватися на країни, що розвиваються. Гідно оплачуючи працю, підприємці вирощують покупця для своєї продукції. Уряди азійських країн у свою чергу вважають, що внутрішнє споживання сприяє економічному зростанню.

Модель життєвого циклу товару стосовно до міжнародної торгівлі, яку описав американський економіст Раймонд Вернон, опосередковано вказує на всі вищевикладені проблеми. Проте модель не показує, що робити далі в разі вирівнювання оплати праці у країнах «третього» світу із середнім рівнем оплати праці у розвинених країнах. За цією моделлю, теорія міжнародного життєвого циклу товару виходить з того, що деякі країни спеціалізуються на виробництві та експорті технологічно нових товарів, тоді як інші – на виробництві вже відомих товарів. Найбільш розвинені країни, що володіють великим капіталом і кваліфікованою робочою силою, у змозі інвестувати більше коштів у технологічні нововведення і, роблячи на їх основі нову продукцію, одержують переваги перед іншими країнами.

Відповідно до теорії, життєвий цикл товару в міжнародній торгівлі складається з п'яти стадій. Перша стадія – стадія нового продукту. Новий товар виробляється і споживається в зростаючих масштабах тільки у своїй країні. Виробництво починається з невеликих масштабів і цілком орієнтовано на внутрішній ринок. Поступово якість товару доводиться виробником до необхідного ринком рівня. Друга – стадія зростання. Товар вдосконалюється, зростають його продажі на внутрішньому ринку, а також починається його експорт за кордон. Іноземна конкуренція деякий час відсутня, тому країна має тимчасову монополію на виробництво і торгівлю товаром. На третій стадії зрілості – технологія товару відпрацьована. На цей момент стає нерозумно виробляти його в країні, яка розробила цей товар, тільки за допомогою її робочої сили. Ефективніше виявляється перенести частку стандартизованого виробництва в інші країни, де вартість робочої сили нижче. Інші країни починають виробляти товар за ліцензією для своїх внутрішніх ринків (країни-імітатори). Четверта стадія – падіння виробництва. Використовуючи більш дешевшу робочу силу, країна-імітатор починає не тільки поставляти товар на свій внутрішній ринок, але і продавати його на ринку країни, що розробила даний товар. При цьому відбувається витиснення з ринку місцевих виробників. Конкуренція технологій переходить у площину цінової конкуренції. Внутрішнє виробництво в країні, яка розробила товар, швидко падає, і експорт продукції припиняється. На п'ятій стадії починається припинення внутрішнього виробництва. Країни-імітатори настільки випереджають країну, яка розробила товар, що вона повинна припинити його внутрішнє виробництво і насичувати внутрішній ринок тільки за рахунок імпорту з країн-імітаторів. Країні, яка

розробила товар, необхідно створювати принципово новий продукт, щоб почати новий життєвий міжнародний цикл товару.

Прикладом товару, який пройшов всі стадії міжнародного життєвого циклу, може бути звичайний кишеньковий калькулятор. Калькулятор був винайдений американською корпорацією «Sanlock Comptometer Inc», і його первісна ціна складала близько \$1000. Коли на третій стадії міжнародного життєвого циклу (приблизно у 1970 році) виробництво почали переносити в європейські країни і Японію, ціна товару знизилася до \$400. Поступово збирання калькуляторів перемістилося в країни третього світу, такі як Сінгапур, Тайвань та інші. Саме в цих країнах при досить високому рівні розвитку технологій була ще й найдешевша робоча сила. Це призвело до того, що вартість продукції у 1975 році складала вже \$10–20. У 1980 році все виробництво мікрокалькуляторів було переведено до країн третього світу, і, як наслідок, вартість товару склала лише \$2–4. Ринок США виявився заповненим сінгапурськими калькуляторами. Виробництво даного товару в Америці повністю втратило сенс, і вона стала чистим імпортером дешевих східних калькуляторів. Життєвий міжнародний цикл товару для Америки склав двадцять років. Тобто, модель Р. Вернона дійсно працює і показує етапи розвитку країн у міжнародному циклі товару. Проте, теперішні умови сьогодення визначають появу шостої стадії моделі життєвого циклу товару у міжнародній торгівлі. Стадію виробництва товару у всіх країнах світу, де найдешевша робоча сила. До таких країн відносяться країни «четвертого» світу.

Четвертий світ – найбільш бідні країни світу, іноді виділяються окремо з третього світу, як країни, що не розвиваються. Зарахування тієї чи іншої країни до найбільш бідних суб'єктивно, хоч і ґрунтується на показниках економіки. Більшість країн четвертого світу знаходяться в Африці. Найменш розвинуті країни (НРК) – офіційний термін, що вживається в рамках ООН. У цих державах дуже низький рівень життя, економіка дуже слабка, люди і ресурси схильні до впливу стихій. Включення в групу НРС дає певні переваги – пільгові умови отримання фінансової допомоги на потреби розвитку, преференційний доступ на ринки, технічну допомогу за програмами ООН, а також ряд інших пільг. У рамках ЮНКТАД (конференція ООН по торгівлі та розвитку) діє спеціальна програма для НРС та видається щорічна доповідь про економічне становище цієї групи держав. У СОТ найменш розвинуті країни користуються низькою пільгою і переваг, зокрема їм надано більш тривалі терміни реалізації окремих угод СОТ. На 2011 р. в категорію НРС входили 48 держав. У 1971 році, коли цей термін почав застосовуватись, в цю групу входило 24 держави. В ході огляду переліку найменш розвинених країн в 2003 році Економічна і соціальна рада ООН використовував для визначення найменш розвинутих країн наступні три критерії, запропоновані Комітетом з політики в галузі розвитку:

– критерій низького рівня доходу, що розраховується як приблизне середнє значення річного ВВП на душу населення за три роки (менше 750 доларів США для включення в перелік, понад 900 доларів США для виключення з переліку);

– критерій слабкості людських ресурсів, що розраховується з використанням складного розширеного індексу реальної якості життя (РІРКЖ) на основі показників: харчування, здоров'я, освіти та грамотності дорослого населення;

– критерій економічної вразливості, що розраховується з використанням складного індексу економічної вразливості (ІЕУ).

Конференція ООН щодо найменш розвинутих країн проходила в травні 2011 р. в Стамбулі. На ній була прийнята програма розвитку, підтримки та контролю на найближчі 10 років («Стамбульська декларація»). Міністр закордонних справ Туреччини вніс пропозицію про зміну назви цієї групи країн. Він запропонував іменувати їх «Розвиненими країнами майбутнього» або ж «Потенційними країнами, що розвиваються». Ця пропозиція була прийнята до розгляду. Таким чином, країни четвертого світу вже починають відігравати визначну роль у розвитку світової економіки. За цими країнами майбутнє щодо виробництва товарів і заповнення всіх світових сегментів дешевою продукцією.

Висновки

На теперішній час світові тенденції підвищення оплати праці у країнах «третього» світу неминучі та являють собою неухильні напрямки розвитку глобальної світової економіки. Пручатися цим процесам, які проявляються майже у всіх країнах «третього» світу, не в змозі ні держави, ні міжнародні транснаціональні корпорації, тому що вони виникають із самого контексту міжнародного розподілення праці. Світовий розвиток всіх держав породжує створення багатьох умов для поширення науково-технічного прогресу, і як наслідок цього – збільшення життєвого рівня населення за рахунок підвищення заробітної плати. Тому країни, які розвиваються, з часом становляться розвиненими країнами, а найменш розвинені країни переходять у категорію країн, що розвиваються. Країни «четвертого» світу, які найменш розвинені, мають на сучасному етапі розвитку світової економіки великий потенціал щодо виробництва різноманітних товарів на основі інвестування та фінансування зі сторони світових транснаціональних корпорацій. Саме це має надати величезний поштовх для організації нового великого світового циклу розвитку виробництва та бізнесу. Намагаючись отримувати постійні прибутки та охоплювати нові ринкові сегменти, світовий бізнес наступним своїм кроком обере перспективні ринки країн «четвертого» світу, де почне налагоджувати своє виробництво на доволі вигідних умовах. Саме в цьому і будуть полягати перспективи розвитку країн «четвертого» світу в контексті розвитку світової глобальної економіки.

Список використаної літератури

1. Мировая экономика: учебное пособие / Е.Г. Гужва, М.И. Лесная, А.В. Кондратьев, А.Н. Егоров. – СПб.: СПбГАСУ, 2009. – 116 с.
2. Коротаев А.В., Халтурина Д.А. Современные тенденции мирового развития. – М.: Либроком, 2009. – 240 с.

3. Офіційний сайт Канцелярії Високого представника Організації Об'єднаних Націй до найменш розвинених країн, країнам, що розвиваються, які не мають виходу до моря, і малим острівним державам, що розвиваються [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.unohrls.org/>.

4. Офіційний сайт з інформацією за ініціативою Європейського союзу про всі товари, крім зброї [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://ec.europa.eu/trade/wider-agenda/development/generalised-system-of-preferences/everything-but-arms/index_en.htm.

5. ООН и наименее развитые страны [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: <http://www.un.org/ru/development/ldc/>.

6. Конференция Организации Объединенных Наций по торговле и развитию ЮНКТАД. Наименее развитые страны, доклад 2012 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: <http://www.un.org/ru/development/surveys/docs/ldc2012.pdf>.

7. Lee Kuan Yew. The Singapore Story: 1965-2000. From third world to first. Harper Collins Publishers, N.Y., USA, 2000. Pages: 752.

Стаття надійшла до редакції / Article received: 14.06.2013

Маркетинговое исследование перспектив развития стран «четвертого» мира в условиях современной мировой экономики

Яренко А.В.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

В статье проведено исследование глобальных экономических процессов в мировом развитии государств «третьего» мира. Рассматриваются побудительные мотивы повышения оплаты труда в этих странах. На основе проведенного исследования доработана модель жизненного цикла товара в международной торговле с учетом современных тенденций развития и повышения минимальных заработных плат рабочих развивающихся стран.

Ключевые слова: страны «третьего» мира, рабочая сила, оплата труда, стадия жизненного цикла товара, страны «четвертого» мира.

Marketing research prospects of the «fourth» of the world in today's global economy

A. Yarenko

Kyiv National University of Technologies and Design

In this paper a study of global economic processes in the global development of the «third» world. Considers incentives pay increase in these countries. Based on the research, refined model of the life cycle of goods in international trade. The model takes into account modern trends and increase the minimum wage of workers in developing countries.

Keywords: the «third» world, labor, wages, stage of product life cycle, the country of the «fourth» world.